

Olli Kleemola ja Juho Wilska

Yksityisluontoista illanviettoa vai verhottua fasismia? – Suojeluskuntien henkinen demobilisaatio ja entiset suojeluskuntalaiset sodanjälkeisessä Helsingissä

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Entiset suojeluskuntalaiset muodostivat toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa yhteisöjä, jotka joutuivat osaksi poliittista murrosta. Artikkelissa käsitellään toisiinsa kytkeytyviä tapauksia, joissa entisten suojeluskuntalaisten toiminta päättyi valtiollisen poliisin tutkimuksen kohteeksi keväällä 1945. Artikkelissa muotoillaan ajatus suojeluskuntien henkisestä demobilisaatiosta. Siihen liittyi päätepisteen tuottaminen paikallisen suojeluskunnan toiminnalle ja sitä vastusti vasemmistosta tullut voimakas retoriikka ja paine. Kysymys oli myös ihmisten identiteettiä koetelleesta muutoksesta, kun aiemmin hyvää kansalaisuutta tarkoittanut suojeluskuntalaisuus muuttui kielletyksi ja epäilyjä herättäväksi. Tutkimustyö tuo esille suojeluskuntayhteisön ja -identiteetin jatkeeksi syntyneiden yhteisöjen merkitystä vuoden 1944 välirauhansopimuksen jälkeisenä rauhanvaihtamisen aikana. Tutkimustyömme yhdistää vallankäytön ja hallintokoneiston toiminnan tutkimuksen yksilön ja pieniyhteisön tasolla tapahtuvan henkisen murroksen tutkimukseen. Keskeiset tutkimamme aineistot ovat poliisin tutkimuspöytäkirjojen lisäksi tutkittujen yhteisöjen aineistot, sanoma- ja puoluelehdet ja keskeisten toimijoiden kirjeenvaihto.

In post-World War II Finland former members of the Civil Guard organisation formed communities that were caught up in political turbulence. This article discusses interconnected cases in which the activities of former members of the Civil Guards ended up under investigation by the Finnish State Police in the spring of 1945. The article formulates the idea of the mental demobilisation of the Civil Guards. It involved providing a closure for local Civil Guard activity and the opposing strong rhetoric and pressure from the political left. It was also a question of a change in people's identity as the Civil Guard identity which had previously meant good citizenship became forbidden and suspicious. This research highlights the im-

portance of communities that emerged as extensions of the Civil Guard community and identity during the crisis following the 1944 armistice. Our research combines the study of the exercise of power and the workings of the administration with the study of mental turmoil at the level of the individual and the local community. In addition to police investigation reports the main data we study are the records of the communities studied, newspapers, party magazines and correspondence from key actors.

Jatkosota, toinen maailmansota, 1944, 1945, Moskovan välirauha, välirauhan sopimus, rauhankriisi, liittoutuneiden valvontakomissio Suomessa, suojeluskunnat, suojeluskuntalaiset, lääkintäsuojeluskunta, sotilaspojat, veteraanit, veteraanijärjestöt, SKDL, kommunistit, Suomi-Neuvostoliitto-seura, Grigori Savonenkov, Kaarlo Hillilä, demobilisaatio, henkinen demobilisaatio, eduskuntavaalit 1945, valtiollinen poliisi, punainen valpo, Munkkiniemen Kerho

Dos., VTT Olli Kleemola, Turun yliopisto, owklee@utu.fi, ja VTM, FM Juho Wilska, Turun yliopisto, jmawil@utu.fi

Helsinkiläiset suojeluskunnat oli lakkautettu loppuvuodesta 1944 muun suojeluskuntajärjestön mukana. Vallan kahvasta otteen saanut poliittinen vasemmisto kuitenkin epäili suojeluskuntien jatkavan toimintaansa peiteltyä. Esimerkiksi Lääkintäsuojeluskunnan toiminnan jatkoon viittasi tieto, että entisiä 110 suojeluskuntalaisia oli kokoontunut Helsingin suojeluskuntapiirin talolla ja tilaisuudessa oli jaettu suojeluskuntien mitaleita. Myös suojeluskunnan poikaosaston toiminnan väitettiin jatkuvan urheiluseuraksi muuttuneena, ja Munkkiniemen Kerho -nimistä yhteisöä väitettiin niin ikään suojeluskunnan jatkajaksi. Epäilykset johtivat tutkintaan ja asian käsittelyyn maan hallituksen ja Liittoutuneiden valvontakomission (LVK) välillä.

Suomalaiset elivät vuosina 1944–1945 vaihetta, jossa maa siirtyi askel askeleelta kohti rauhaa. Tämä rauhankriisi näkyi yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Ville Kivimäki, Kirsi-Maria Hytönen ja Petri Karonen ovat summanneet *rauhankriisin* ulottuvuuksiin kuuluvan mm. armeijan demobilisaation, valtiovallan auktoriteetin vakauttamisen, veteraanien siirtämisen takaisin osaksi siviiliyhteiskuntaa, yhteiskuntarauhaa tukevan sosiaalipolitiikan ja henkisen jälleenrakennuksen.¹ Kaikki mainitut ilmiöt koskettivat käsittelemiemme entisten suojeluskuntalaisten elämää sodan jälkeisinä vuosina. Merkittävää oli, että politiikan eri laidoilla tiedostettiin, että alkamassa oli uusi aikakausi. Tämän murroksen vaikutukset ja esimerkiksi sallitun ja kielletyn toiminnan rajat eivät moneltakaan osin olleet aikalaisilla vielä selvillä, ja siksi niitä testattiin ja haastettiin aktiivisesti.² Tutkimuksessamme lähtökohtana on tapausesimerkkien kautta katsoa suojeluskuntalaisia ja suojeluskuntalaisuutta rauhankriisin näkökulmasta.

Sotilasyhteisöt ja henkinen demobilisaatio

Sodan aikana joukkoyksiköiden sisälle muodostuneilla pienryhmillä, niin sanotuilla primääriryhmillä tiedetään olleen valtava merkitys sotilaiden henkiselle kestävyydelle. Velvollisuudentunto omaa yksikköä kohtaan oli tärkeimpiä motivaattoreita taistelun jatkamiselle myös epätoivoisissa tilanteissa.³ Tällaisten

yhteisten sotakokemusten myötä kiinteiksi yhteisöiksi muotoutuneiden porukoiden tiedetään toimineen sotilaiden ”korvikeperheenä” sotavuosien aikana.⁴ Epävirallisten ryhmien muotoutumista saattoi osaltaan edesauttaa suomalainen liikekannallepanojärjestelmä: kun yksiköt koottiin alueittain, miehet saattoivat tuntea toisensa jo rauhan ajalta, esimerkiksi suojeluskunnista.

Sodassa olleet miehet halusivat yksikköjen kotiuttamisen jälkeenkin jatkaa yhteydenpitoa identiteettinsä kannalta keskeisiksi muodostuneiden asetoveriensä kanssa ja niinpä sodanaikaisten ryhmien tilalle ja pohjalle saattoi syntyä enemmän tai vähemmän organisoituneita aseveliporukoita.⁵ Vastaavat löyhät, epämuodolliset ryhmittymät edustivat tyyppillistä vaihetta veteraanien järjestäytymisessä myös kansainvälisesti: yhdysvaltalainen historioitsija Harold Marcuse luonnehti tällaisia ryhmiä ”muistiryhmiä”, jotka jakavat yhteisen kokemuksen menneisyydestä.⁶ Tällaiset ryhmittymät korvasivat osaltaan sodan oloissa syntyneet epäviralliset ryhmät.⁷

Ilmiö oli sinänsä sodan jälkeisessä Euroopassa varsin yleinen. Entiset sotilaat pyrkivät järjestäytymään toisen maailmansodan päätyttyä myös sodan hävinneessä Saksassa. Liittoutuneiden valvontaneuvosto kuitenkin esti saksalaisten järjestäytymisen elokuussa 1945 antamallaan asetuksella, jolla kaikenlaisten sotilaskiltojen ja -yhdistysten muodostaminen kiellettiin. Lain tavoitteena oli hillitä uusien yhdistysten mahdollisuuksia tarjota militarismille kasvualustaa. Epävirallista organisoitumista, kuten aseveljien muodostamien keilailu- tai lauluyhdistysten tai ”kantapöytien” (Stammtisch) muodostumista lain avulla ei kuitenkaan kyetty estämään.⁸ Frank Biess on määritellyt veteraanien yhteisöjen merkitystä luonnehtimalla, että sodan jälkeisessä Euroopassa ne tarjosivat paikkoja prosessoida sodan aiheuttamia tunteita. William M. Reddy on luonnehtinut tällaisen mahdollisuuden tarjonneita paikkoja ”tunneturvapaikoiksi” (emotional refuge).⁹

111 Eräänä kansallisena erityispiirteenä suomalaisessa sodanjälkeisessä yhteiskunnassa voidaan pitää suojeluskuntien henkistä demobilisaatiota. Itsenäisessä Suomessa vallinnut poliittinen asetelma kääntyi pääläelleen syksyllä 1944. Poliittisen elämän lisäksi murroksia koettiin myös järjestökentällä. Väli­rauhansopimuksen nojalla lakkautettaviin ”fascisminluontoisiin” järjestöihin luettiin Neuvostoliiton vaatimuksesta myös asevoimien osana toimineet suojeluskunnat. Suojeluskuntien ideologiaan ensimmäisen tasavallan aikakaudella kiinteästi liittynyttä antibolsevistisia ja venäläisvastaisia piirteitä ei ollut unohdettu. Suurempana motiivina lakkauttamisvaatimukselle toimi Neuvostoliiton pelko siitä, että suojeluskunnat tarjoaisivat suomalaisille välineen kiertää väli­rauhansopimuksen armeijan vahvuutta ja demobilisaatiota koskevia pykälä.¹⁰ Myös ase­kät­kentä­juttu kasvatti – tosin jälkikäteen, järjestön toiminnan jo lakattua – suojeluskuntien syntilistää Neuvostoliiton silmissä: kät­kennän aktiivisista osallistujista suuri osa oli rintamapalveluksesta vapautettuja vanhempia suojeluskuntalaisia. Neuvostoliittolaiset saivat lakkautusvaatimukselleen tukea suomalaisesta vasemmistosta. Vasemmistossa suojeluskunta nähtiin sisällissodan ja sitä seuranneiden tapahtumien takia vastavoimana. Lakkautukseen oltiin tyytyväisiä, ja se tulkittiin osoituksena voimasuhteiden muutoksesta.¹¹

Lakkautuksesta huolimatta monet suojeluskuntalaiset jatkoivat keskinäisiä tapaamisiaan jossakin muodossa ja perustivat erilaisia yhteenliittymiä.¹² Tämä oli sinänsä ymmärrettävää, sillä monille suojeluskuntalaisille toiminta järjestössä oli muodostunut myös tärkeäksi osaksi henkilökohtaista sosiaalista verkostoa. Sosiaalisia suhteita haluttiin ylläpitää sodan jälkeenkin.¹³ Sosiaalinen toiminta siirtyi pienempiin piireihin, joita voidaan luonnehtia yhteisen arvomaailman jakaneiksi tunneturvapaikoiksi.¹⁴ Näiden yhteisöjen kokoontumiset auttoivat ylläpitämään sodanjälkeisessä Suomessa jatkuvasti haastettua ja kyseenalaistettua suojeluskuntalaismentaliteettia. Niin Neuvostoliitto kuin kotimainen vasemmisto näkivät tapaamisissa pyrkimyksen jatkaa kielletyn järjestön toimintaa. Valtiollinen poliisi ryhtyi seuraamaan lukuisia erilaisia järjestöjä sekä epävirallisten ryhmittymien kokouksia.¹⁵

Tutkimustehtävä, aineisto ja sijoittuminen tutkimuskenttään

Artikkelissamme tavoitteena on tapaustutkimuksen avulla pohtia suojeluskuntatoiminnan merkityksiä aikana, jolloin entiset suojeluskuntalaiset siirtyivät siviilielämään muun sodasta toipuvan kansakunnan osana, ja muut yhteiskunnalliset toimijat opettelivat suhtautumaan entisiin suojeluskuntalaisiin. Tätä prosessia voi nimittää *suojeluskuntien henkiseksi demobilisaatioksi*.¹⁶ Artikkelissa tämä demobilisaatio puretaan osiksi selvittämällä millaista toimintaa haluttiin ja saatiin järjestettyä, ja vastaavasti miten toimintaa estämään pyrkinyt osapuoli reagoi?

Tutkimusta varten koottiin aineisto, joka käsittelee tapausta eri toimijoiden näkökulmista ja eri tasoilla. Valtionjohdon tasolla keskeisintä aineistoa on Liittoutuneiden valvontakomission ja Suomen valtioneuvoston jäsenten kirjeenvaihto ja muistiot keskusteluista asiaan liittyen. Aineistosta selviää, miten entisiä suojeluskuntalaisia tutkittiin ja miten tutkimustulos esitettiin LVK:lle. Käytimme myös poliisin yhteenvetoja tapauksesta sekä kuulustelupöytäkirjoja. Selvitysprosessin kuvauksen lisäksi kuulustelupöytäkirjojen avulla on mahdollista tutkia entisiä suojeluskuntalaisia: Kuulusteltavat joutuivat kertomaan elämäntarinansa, työuransa ja tekemään tiliä kuulumisestaan suojeluskuntaan. Vastatessaan poliisin kysymyksiin suojeluskuntatoiminnan epäilyistä jatkosta he määrittelivät mitä järjestetyllä toiminnalla oli haluttu saavuttaa ja miksi se ei ollut kielletyn toiminnan jatkoa. Aineistoon kuuluu myös entisten suojeluskuntalaisten yhdistysten aineistoja sekä lehdistöaineistoa. Näistä viimeisin on mahdollistanut yhdessä Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) ja Suomen Kansan Demokraattisen liiton (SKDL) paikallistoimijoiden arkistojen kanssa myös sen selvittämisen, miten laitavasemmisto suhtautui entisiin suojeluskuntalaisiin keväällä 1945.

112 Artikkelissa yhdistyvät hallinnollisen ja poliittisen prosessin ja asianosaisten kokeman henkisen murroksen tutkimus. Osallistumalla keskusteluun rauhankriisistä artikkelimme kytkeytyy yhtäältä sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian tutkimusperinteeseen, jossa sotia tarkastellaan koko yhteiskuntaa kattavasti koskettavina ilmiöinä, joiden vaikutus tuntuu vielä pitkään taisteluiden päättymisen jälkeenkin. Katsomme, että sotahistorian tehtävä nykyhetkessä on sanoittaa sotaa tällaisena ilmiönä, ja toisaalta haluamme tarkastella lähemmin toistaiseksi verrattain vähän tutkittua sodasta paluuta ilmiönä.¹⁷ Koska tutkimuksessamme keskeisessä roolissa on suojeluskuntalaisten identiteetti ja sen murrokset uusissa yhteiskunnallisissa oloissa, tutkimuksemme liittyy myös tunnehistorian tutkimusperinteeseen, joka usein nivoutuu yhteen sodan sosiaali- ja kulttuurihistorian kanssa.¹⁸

Sotilaiden sodanaikaisia rintamayhteisöjä on tutkittu verrattain runsaasti.¹⁹ Sen sijaan sodasta palaavien sotilaiden muodostamat yhteisöt on usein sivuutettu lyhyin maininnoin: tutkijoiden huomio on ollut joko sodanaikaisissa yksiköissä tai sodanjälkeisissä virallisissa veteraanijärjestöissä, mahdollisesti siksi, että epämuodolliset, löyhät ja usein lyhytikäiset yhteisöt ovat haastavia tutkittavia.²⁰ Tällaisten yhteisöjen käsittely jää maininnan tasolle myös erilaisten sotilasyksiköiden kiltoja käsittelevissä historiikeissa.²¹

Suojeluskuntien lakkauttamista seurannutta sodanjälkeistä toimintaa on niin ikään sivuttu useassa tutkimuksessa, mutta varsinainen tutkimus sodanjälkeisestä toiminnasta on verrattain vähäistä. Kari Selén ja Ali Pylkkänen päättivät suojeluskuntien historian kokonaisesityksensä kuvaukseen toiminnan päättymisestä, ja lisäksi Selén on tutkinut suojeluskuntaomaisuuden järjestelyä.²² Olli Kleemola on artikkelissaan tarkastellut suojeluskuntalaisten sodanjälkeistä järjestäytymistä muutamien esimerkkien kautta.²³ Mikko Uola on sivunnut myös tutkimamme tapausta välirauhansopimuksen nojalla lakkautettavia järjestöjä käsittelevässä kirjassaan.²⁴ Sodasta paluuta ja demobilisaatiota henkisenä prosessina on tutkinut puolestaan esimerkiksi Bruno Cabanes.²⁵ Tämän artikkelin kirjoittajia kiinnosti

tuoda esille suojeluskuntien demobilisaatio sekä yleiseen sodasta paluuseen liittyvänä yhteiskunnallisena prosessina että henkilökohtaisena kriisinä, joka kosketti sodasta siviiliin siirtynyttä entistä suojeluskuntalaista.

Valvontakomissio kiinnostuu lakkautettujen suojeluskuntien toiminnasta

Rauhankriisin alkupiste suojeluskunnissa oli marraskuun alussa 1944, kun Munkkiniemen suomen- ja ruotsinkieliset suojeluskunnat lakkautettiin muiden suojeluskuntien mukana. Ruotsinkielisen suojeluskunnan käytössä olleen suojeluskuntatalon²⁶ vuokrasopimus Helsingin kaupungin kanssa siirrettiin *Munkkiniemen Kerho* -nimiselle, jo ennen rauhan tuloa keväällä 1944 perustetulle, yhdistykselle paria päivää aiemmin asiasta vastanneen virkamiehen mukaan. Kaupungin hallinnon rattaat pyörivät nopeasti, sillä siirto hyväksyttiin Kiinteistötoimiston talousosastolla vielä samana päivänä.²⁷ Suomenkielinen suojeluskunta siirsi ilmeisesti omaisuutensa samaiselle yhdistykselle.²⁸

Myöhemmin asian johdosta kuulusteltu virkamies tyytyi toteamaan, että lupaa siirrolle oli kysytty häneltä suojeluskunnat lakkauttavan lakimuutoksen jälkeen, eikä suojeluskuntatoiminnan jatko ollut tässä yhteydessä edes juolahtanut mieleen.²⁹ Todennäköisesti asia ei ollut ihan näin yksinkertainen, ja talon siirto tapahtui muun suojeluskuntaomaisuuden tavoin noin viikon aikana loka-marraskuun taitteessa, jolloin suojeluskunnat siirsivät omaisuuttaan eteenpäin sopiviksi katsomilleen tahoille. Munkkiniemen suojeluskuntakin oli saanut tiedon jo hieman aiemmin.³⁰ Vuokrasopimuksen siirto liittyi loka-marraskuun aikana tapahtuneeseen spontaaniin ja paikallisia ratkaisuja sisältäneeseen prosessiin, missä suojeluskuntaomaisuutta lahjoitettiin pois ennen järjestön lakkautusta.³¹ Munkkiniemen talon kohdalla kysymys oli pitkäaikaisen maksuttoman käyttöoikeuden siirrosta, jota omistaja Helsingin kaupunki ei nähnyt tarpeelliseksi estää. Talon siirtyminen Kerholle määritteli kerhon yhdeksi niistä yhteisöistä, joiden katsottiin pitävän omaisuus oman viiteryhmän käsissä.

Munkkiniemen sk-talon luovutusprosessissa on monia piirteitä, jotka tekevät siitä tyypillisen esimerkin sk-taustaisen omaisuuden luovutuksista syksyllä 1944: talo luovutettiin samalla paikkakunnalla toimivan yhteisön käyttöön, eli omistus säilyi paikkakunnalla, ja virkakunta suhtautui luovutuksiin positiivisesti. Myös luovutusten yleisistä trendeistä poikkeavia piirteitä löytyi: Munkkiniemen sk-talon luovutuskohteena ei ollut muualla yleinen sodan kärsimysten lievittäminen, kansanterveys, liikunta tai nuoriso, mikä ehkä myötävaikutti siihen, että nimenomaan tästä luovutuksesta käytiin useaa muuta laajempi julkinen keskustelu.³²

Aseiden vaiettua suomalaisen äärivasemmiston sotaa vastustanut tunnelataus vapautui, ja se vaihtui voitonvarmuudeksi.³³ Lähestyvät eduskuntavaalit olivat esillä, kun Kommunistisen puolueen Helsingin piiritoimikunta kokoontui helmikuussa. Se kirjasi kokouksen pöytäkirjaan, että olisi kerättävä aineistoa, jota voitaisiin käyttää ”vaalipommeina”. Yksi sopivista teemoista oli todennäköisesti lakkautettujen järjestöjen toiminta, tulihan samaan pöytäkirjaan merkintä niiden omaisuuden käytöstä ja toiminnan jatkoon liittyvistä epäilyistä.³⁴ Asia oli esillä myös eräässä toisessa kokouksessa, jossa lakkautettujen järjestöjen toiminnan jatkon ehkäisy tuli kirjatuksi suorastaan jäsenten velvollisuutena: siitä tuli etsiä todisteita.³⁵ Naamioitu toiminta oli lakkautettava, ja omaisuus otettava valtiolle.³⁶ SKP:n *Kommunisti*-lehdessä tulevissa vaaleissa kerrottiin olevan kysymys taistelusta fasismin ja demokratian välillä fasismin verhoutuessa peitettyihin muotoihin. Vaikka järjestöjä oli lakkautettu, ei niiden toimintaa ollut lopetettu ja sitä jatkettiin salassa.³⁷ Salaisen toiminnan etsiminen ja estäminen oli siis laitavasemmiston agendalla helmikuussa 1945.

Munkkiniemen vasemmistopiireissä suututtiin paikallisen suojeluskuntatalon siirtämisestä uusiin käsiin. Julkiseksi asian teki kirjoitus SKDL:n sanomalehti *Vapaa Sanassa* helmikuun puolivälissä 1945, missä rakennus olisi haluttu asuttopulaa lievittämään.³⁸ Jo aiemmin Suomi-Neuvostoliitto-Seuran (SNS) viikoittain ilmestynyt lehti oli tuonut esille sk-talojen hämärät siirrot.³⁹ Munkkiniemen taloa kerrottiin kunnostettavan suurin kustannuksin. Sinne tehtäisiin ravintola ja biljardisali.⁴⁰ Poliisin selvitykseen kirjattiin myöhemmin, että ”joidenkin Munkkiniemen SNS-seuraan⁴¹ ja vasemmistoon kuuluvien mielipide on, että Munkkiniemen Kerho r.y. on Munkkiniemen suojeluskunnan jatko, sekä on sotilaallisen tapaan järjestetty ja että kerholla on hallussaan aseita[.]”⁴²

Suojeluskuntatalot oli ottanut esille myös SNS, joka oli tavoitellut niitä käyttöönsä jo marraskuussa. Sen lehdessä lakkautetut järjestöt nimettiin fascistisluontoisiksi. Järjestöt oli lakkautettu, ja talot oli annettava seuran käyttöön, sillä Seura rakensi sitä mitä fasistit olivat hävittäneet.⁴³ Entiset suojeluskuntalaiset aseteltiin lehdissä vastakkain asuntoja tarvitsevien ja rauhaan tähtäävän seuran kanssa. Tämä toiminta kuului suomalaisen laitavasemmiston rauhantulon jälkeiseen linjaan: SKDL pyrki sodan jälkeen hyötymään kaupunkien vaikeasta asuntotilanteesta ja lietsomaan itseään hyödyttävää yhteiskunnallista epäsopua tämän teeman ympärillä.⁴⁴

Välirauhansopimuksen nojalla Suomeen saapuneen LVK:n varajohtaja Grigori Savonenkov vaati maaliskuussa sisäministeri Kaarlo Hillilältä tietoja epäilyttävistä toimijoista. Näihin kuului myös Kerho. Ministerin muistiinpanot listaavat viisi kysymystä: Suomalaisten oli selvitettävä, mitä tapahtui 2.3. ravintola Motissa pidetyssä kokouksessa, ”jossa on tehty suunnitelmia demokraattisia voimia vastaan”. Lisäksi tuli tutkia Helsingin lääkintäsuojeluskunnan sotilaspoikaosaston edelleen jatkuvaa toimintaa, *Kommunisti*-lehden toimistoon tehtyä murtoa, neuvostovastaista elokuvaa ja Munkkiniemen Kerhoa, jonka Savonenkov ilmoitti olevan entisen suojeluskuntajärjestön jatkoa. Kerhon hallussa piti myös olla 25 konepistoolia.⁴⁵ Asekätköjä oli paljastunut Helsingissä jo syksyllä 1944,⁴⁶ joten vakavatkaan syytökset eivät olleet täysin tavattomia. Paasikiven II hallituksen sisäministeri joutui siis selvittämään keväällä 1945 varsin pieniäkin asioita.

Valvontakomissio toimi juuri näin: sillä oli oikeus saada tietoa kaikesta sitä kiinnostavasta, mutta suomalaisten kautta. Halutut tiedot toimitettiin heille venäjäksi käännettynä.⁴⁷ Aineisto saattoi käsitellä mitä tahansa, ja taustalla vaikuttivat neuvostoliittolaisten epäluulot suomalaisia kohtaan. Nyt Suomen hallitus, ja käytännössä Helsingin rikospoliisi, päätyivät selvittämään LVK:lle Motissa iltaa istuneiden ja munkkiniemeläisten epäilyttävää toimintaa.

Asevelitapaamisesta poliisikuulusteluihin

Ravintola Motin kokouksessa maaliskuun alussa 1945 oli paikalla olleiden Jalmari N:n⁴⁸ ja Oiva M:n mukaan kyse lääkintäsuojeluskunnan eräänlaisesta lopettamiskokouksesta. Joukko oli kutsuttu koolle kaikkien palattua rintamalta. Paikalle oli saapunut yhdeksän entistä paikallispuhuttelijaa ja esikunnan jäsentä. M. korosti, että kyseessä oli vapaamuotoinen illanvietto, jossa ei millään tavalla käsitelty politiikkaa, vaan selvittelytoimikunta oli ainoastaan antanut lyhyen kuvauksen toiminnastaan.⁴⁹ Ravintolan tarjoilija kuvasikin tapaamisen muistuttavan sodanjälkeisinä vuosina varsin yleisiä yksikkökiltojen ja korsuporukoiden tapaamisia.⁵⁰ Osallistujat puhuivat joutavia ja toistensa päälle, kuten humalaiset yleensä.⁵¹ Raskauttavaksi tilaisuuden teki neuvostoliittolaisten silmissä ilmeisesti ennen kaikkea se, että illanvietossa jaettiin suojeluskuntien mitaleita, tarkemmin sanottuna aiemmin saatujen mitaleiden pienoiskunniamerkkejä entisille suojeluskuntalaisille.⁵² Tapaus ei sinänsä ollut ainutlaatuinen:

myös Kausalassa oli jaettu suojeluskunnan ansiomerkkejä illanviettotilaisuudessa vielä toukokuussa 1945; tämän tapauksen valtiollinen poliisi totesi olevan lakkautetun järjestön ”loppuselvittelyä”.⁵³

Tieto suojeluskunnan lakkauttamisesta oli saavuttanut jäsenet samoihin aikoihin, kun heitä alettiin kotiuttaa. Sodan päättymisen tuoma helpotus oli läsnä uutista vastaanottaessa.⁵⁴ Antero Holmila ja Simo Mikkonen ovat yhdistäneet suojeluskuntien lakkautuksen rauhankriisin henkiseen puoleen ja yleisempään lamautuneeseen tunnelmaan, joka vallitsi porvarillisemman Suomen piirissä.⁵⁵ Kun lääkintäsuojeluskuntalaiset kokoontuivat yhteen käymään läpi suojeluskuntansa purkautumiseen liittyvää juridista prosessia ja puhumaan joutavia oli tapaamisella sosiaalista merkitystä osallistujille. Se tuotti päätepisteen suojeluskunnalle ja muistutti vanhoista siteistä.

Edellä mainituilla asioilla voidaan nähdä olleen tapaamisessa olleille suurta merkitystä, jos suojeluskuntayhteisöstä irtautumista verrataan sotilaiden muodostamasta rintamayhteisöstä irtautumiseen. Sotilaiden henkistä demobilisaatiota tutkinut Bruno Cabanes on todennut, että uudelleenintegroituminen siviilyhteiskuntaan vaatii eräänlaisena siirtymäriittinä selkeän päätepisteen sota/sotilasidentiteetille, esimerkiksi hyvästien jätön sotaintiteetin kannalta keskeisille aseveljille.⁵⁶ Lääkintäsuojeluskunnan jäsenillä tämä yhteisö oli vuosien saatossa muodostunut tärkeäksi, eikä heillä rintamalla olon vuoksi ollut ennen tätä mahdollisuutta kokoontua. On todennäköistä, että Motin tapaaminen rinnastui aikalaishenkilöiden mielissä erällä tavalla myös kotiuttamisjuhliin, joita erilaiset toimijat Suomen aseveljien liiton paikallisyhdistyksistä aina kuntiin ja seurakuntiin olivat järjestäneet rintamalta palaaville sotilaille loppuvuodesta 1944.⁵⁷

Juhliminen oli muuttuneissa yhteiskunnallisissa oloissa tärkeää, sillä Cabanesin mukaan tunnustuksen saaminen yhteiskunnalta on keskeinen osa reintegraatioprosessia.⁵⁸ Tapaaminen ”omassa porukassa” sai toimia yhteiskunnallisen tunnustuksen saamisen korvikkeena, sillä muuttuneissa poliittisissa oloissa oli selvää, että julkista tunnustusta ei saataisi, kuten tapaamista seuranneet tapahtumat osoittivat. Tuskin kukaan Motin juhliiltaan osallistuneista kuitenkaan osasi arvata, miten suuren vastareaktion yhteinen illanvietto vielä aiheuttaisi. Motin tapaamisen vertaaminen niihin lukuisiin heti sodan jälkeen järjestettyihin yksikkö- ja asevelitapaamisiin, joita Valpo pyrki valvomaan, mutta ei ainakaan suuressa mittakaavassa häirinnyt, ja joihin osallistumisesta ei koitunut seuraamuksia asianosaisille, kertoo osaltaan siitä, miten nyt vallan kahvassa oleva vasemmisto edelleen näki suojeluskunnat päävastustajinaan – pyrkivät ne sitten jatkamaan toimintaansa tai eivät.⁵⁹

On kuitenkin huomattava, että suojeluskuntalaisten ”henkinen demobilisaatio” poikkesi merkittävästi muiden kotiutettavien rintamamiesten vastaavasta: aiemmin kenties keskeisenäkin arvomaailman ja itseymmärryksen osana toimineen järjestön identiteetti oli etenkin jatkosodan aikana heikentynyt, kun suojeluskunnat oli tiiviimmin integroitu osaksi puolustuslaitosta. Myöskään rauhan tulo ei sodan lopputuloksen myötä tarjonnut esimerkiksi kenraali Lauri Malmbergin kiihkeästi odottamaa ”paluuta entiseen”.⁶⁰

Aamulla 17.3. poliisi oli hakenut Munkkiniemen Kerhon johtokunnan jäseniä kuulusteluihin, ja asioita oli alettu selvittää. Kuulusteluissa Kerhon kerrottiin olleen perustettu 19.2.1944. Kerho ei raportin mukaan ollut sotilaallisesti järjestetty, eikä sillä ollut aseita. Jäseniä oli 60, joista 24 oli kuulunut suojeluskuntaan. Entinen suojeluskuntatalo tarkastettiin, eikä aseista löytynyt jälkiä.⁶¹ Aseiden osalta suoritettiin vielä lisäkuulusteluja, joissa kaikki aseet kerrottiin luovutetun suojeluskuntapiirille. Poliisi tarkasti asian saman tien piirin asiakirjoista, ja totesi tiedot oikeiksi.⁶²

Poliisi viittasi raportissaan tiedustelutietoon, jonka mukaan Munkkiniemen vasemmistopiireissä katsottiin kerhon olevan suojeluskunnan jatkoa, koska sen johdossa olevat henkilöt olivat olleet johtoasemissa myös Munkkiniemen suojeluskunnassa. Perusteluihin liittyi myös suojeluskuntatalon siirtyminen kerholle.⁶³ Entisten suojeluskuntalaisten kerho oli siis päätyntä vakavaan tilanteeseen. Sen

toimijat tiesivät, että he eivät voisi kiistää talon siirtymistä heidän käyttöönsä, tai omaa suojeluskuntataustaansa. Kuulusteluissa he joutuivat selittämään, mistä Kerhossa oli oikein kysymys. Myös Motissa iltaa istuneet joutuivat selvittämään tapaamistaan, lääkintäsuojeluskunnan viimeisiä vaiheita ja sen poikatyön epäilyä jatkoa.

Kuulusteluissa kerholaiset kiistivät suojeluskuntatoiminnan jatkon. Heidän pääargumenttinsa oli, että Kerho oli perustettu ennen suojeluskuntien lakkautusta. Myöskään kaikki jäsenet eivät olleet entisiä suojeluskuntalaisia. Puheenjohtaja ja asiassa aloitteelliseksi nimetty Ensio K. ilmoitti perustamisajatukset parikin vuoden taakse, muut vuodenvaihteeseen ja alkukeväälle. Toinen aktiivi kertoi kerhon perustamisen tapahtuneen tammi-helmikuussa tulevien johtokunnan jäsenten istuessa ravintola Kalastajatorpalla. Suomenkielinen ”seurustelu- ja illanviettokerho” oli tullut puheeksi ja päätetty perustaa.⁶⁴ Näin suojeluskuntalaisten sodanaikainen illanvietto Kalastajatorpalla oli johtanut samantyylistä seurustelua edistävän yhdistyksen perustamiseen, johon sotkeutui vanha suojeluskuntaomaisuus. Näiden lisäksi myös yhdistyksen sääntöjen suojeluskuntahenkinen muotoilu nousi esille kuulusteluissa.

Vapaa Sana oli hyökännyt jutussaan Munkkiniemen Kerhoa vastaan kovalla retoriikalla. Kerhon johdon muodostivat ”entiset suojeluskuntain johtomiehet ja tunnettuja natsseja”.⁶⁵ Vasemmiston piirissä ainoa todiste väitetyistä suojeluskuntatoiminnan jatkosta oli johtohenkilöiden suojeluskuntatausta.⁶⁶ Oliko kerhon ydinryhmä sitten suojeluskuntataustainen? Kiistatta oli, vieläpä valkoisimmasta mahdollisesta päästä: johtokunnan jäsenistä moni oli osallistunut sisällissotaan, ja kaikki olivat kuuluneet Munkkiniemen suojeluskuntaan. Kuulusteluissa muutama mainitsi osallistuneensa Helsingin valtaukseseen. Suojeluskuntatausta oli selvä, mutta ainakin ydinryhmää yhdisti myös tausta liike-elämän palveluksessa. Kuulusteluissa eräs johtokunnan jäsen kuvasikin perustajia liikemiehiksi, ja tapaamisten tavoitteeksi seurata liike-elämän kehitystä. Tähän viittasi myös toinen kuulusteltava.⁶⁷ Kerhon jäsenten sosiaalisessa taustassa yhdistyivät siis nykytermeillä yrittäjyys, johtavissa asemissa toimiminen, suojeluskuntalaisuus ja veteraanius. Viimeksi mainitun osalta sotakokemus saattoi olla sisällissodan aikainen. Mikä kerhon lopullinen tarkoitus sitten olikin ollut, epäilemättä se oli samalla toiminut entisille suojeluskuntalaisille eräänlaisena turvallisena yhteisönä, tunneturvapaikkana, jossa nämä saattoivat ylläpitää sosiaalisia suhteitaan ja joka tarjosi lievitystä suojeluskuntia kohtaan koettuun nostalgiseen kaipuuseen.⁶⁸

Kuulusteluissa Kerhon taustalla kerrottiin olleen tarve suomenkieliselle toiminnalle. Kerho oli kokoontunut Kalastajatorpalla, ja sen toimintaan olivat kuuluneet esitelmät. Esitelmien aiheina mainittiin verotus, asuntojen vuokraamiseen liittyvät asiat, amerikansuomalaiset, kirjallisuus ja kuntaliitokset. *Politiikkaa* kerhossa ei ollut. Esitelmien ei katsottu käsitelleen tällaisia kysymyksiä. Johdonmukaisesti kiistettiin myös aseet ja kerhon järjestäminen sotilaallisesti. Kuulusteluissa tuli esille,

MAINOS

TÄMÄ ON TARINA, JOTA EI SAA UNOHTAA

MUISTI.ORG

kuinka kerhoon kuului suojeluskuntalaisten lisäksi rintama- ja ilmasuojelumiehiä. Kerhon puolustajien argumentaatio pysyi koko tapauksen käsittelyn ajan samansuuntaisena: kirjoittaessaan huhtikuussa sisäministeri Hillilälle puheenjohtaja K. ja sihteeri Väinö S. toistivat samoja argumentteja. Ministeriä puhutellessaan kerholaiset nostivat esille myös Kerhon merkityksen: se oli osoittautunut ”jäseniään yhdistäväksi ja kehittäväksi”.⁶⁹ Paikkakunnan miehiä yhteen kokoava ja jo sodan aikana perustettu yhdistys nähtiin arvokkaana sodanjälkeisessä tilanteessa.

Vahvin yhteys suojeluskuntaan oli jäsenten lisäksi vanhassa suojeluskuntatalossa, jonka saamista kerhon käyttöön syksyllä 1944 ei pyritty kuulusteluissakaan kieltämään. Kuulusteltavat mainitsivat tavoitteeksi perustaa ravintolatoimintaa Munkkiniemeen.⁷⁰ Ravintolaa todella oltiin perustamassa, ja kerhohuoneistolle haettiin ravintoloitsijaa maaliskuun puolessa välissä lehti-ilmoituksella. Kerhon pöytäkirjan perusteella kerho oli todella pyrkinytkin hankkimaan käyttöönsä ravintolan.⁷¹ Pöytäkirja marraskuulta 1944 kertoo, että tästä luovuttiin vuokran kalleuden ja toisaalta ”nykyisten olosuhteiden johdosta”.⁷² Kerhotalo oli vuokrattu kerholle suojeluskunnan lakkauttamisen jälkeen, ja korjaustöitä oli rahoitettu helmikuussa järjestetyn talvijuhlan tuotoilla. Rahoitusta koottiin myös korottomilla jäsenten myöntämällä lainoilla.⁷³ Taloudellinen sitoutuminen kerhotaloon sitoutti jäseniä myös Kerhoon. Sen lakkauttaminen olisi varmaankin merkinnyt talon lisäksi myös lainatun rahan menetystä.

Kolmantena suojeluskuntayhteytenä pidettiin suojeluskuntahenkistä sääntökirjausta. Kerhon säännöissä ollut kohta ”isänmaallisen puolustustahdon lujittaminen” vaati selityksiä. Puolustusvalmiuden edistäminen oli ollut osa vuoden 1927 lakia suojeluskuntajärjestöstä. Tämä kirjaus kerrottiin lisätyn sääntöihin kerhon rekisteröinnin yhteydessä, eikä sitä ollut alkuperäisissä säännöissä. Säännöt oli päätetty muuttaa, sillä pykälää pidettiin välirauhansopimuksen vastaisena.⁷⁴ Tässä vaiheessa kerhon suojeluskuntayhteys oli jo tullut esille.⁷⁵ Biess on summannut, että sota-aikana tunteet oli 117 mobilisoitu sodan tarpeisiin, ja sodan jälkeen nämä tunteet sitten demobilisoitiin. Tunteisiin vaikuttaminen ylhäältä päin on yleisesti ottaen vaikeaa, ja reaktio saattaa olla päinvastainen.⁷⁶ Kivimäki onkin summannut, että sotia edeltävän ajan ja sota-ajan isänmaallisuus oli tullut konkretiaksi, ja kuluttanut itsensä loppuun. Jatkosodan alussa voimakkaasti julistettu isänmaallinen paatos olikin jo sodan aikana hävinnyt kansan väsyttyä ja kyllästyttyä siihen.⁷⁷ Tutkimamme prosessin aikana suojeluskuntalaisille selvisi, kuinka suojeluskuntalaisen ajattelun merkit tuli kitkeä pois, jotta kerhon toiminta voisi jatkua. Sääntökirjassa tämä kitkeminen liittyi sodanaikaiseen isänmaallisuuslauseeseen. Yksi syy Motissa tapahtuneen mitalien jakamisen merkitykseen raskauttavana asiana olikin juuri niiden yhteys sota-ajan suojeluskuntalaisten isänmaallisuuteen näiden tunteiden konkreettisena ilmentymänä.

Kuulusteluissa selvitetiin, ettei kokousta sääntöjen muuttamiseksi ollut vielä ehditty pitää.⁷⁸ Talvisodan päättymispäivänä 13.3, siis jo muutamaa päivää ennen kuulusteluja, pidetyn kokouksen päätös muuttaa sääntöjä viittaa siihen, että yhdistys tiedosti hankalan asemansa, ja sääntömuutoksella haluttiin karsia säännöistä raskauttavia asioita. Kerho oli myös tehnyt erikseen päätöksen olla osallistumatta vaaleihin.⁷⁹ Vaaleihin liittyi erityinen ulkopoliittinen lataus, ja niiden merkityksestä puhui radiossa niin ministeri Eero A. Wuori (SDP), kuin pääministeri Paasikivikin.⁸⁰ Vaalit tulivat väkisin lähelle kansalaisia ja kaikki tiedostivat kommunistien nousun. Pitkin maata liikkui huhuja, joiden mukaan laitavasemmisto toteuttaisi yhteiskunnalliset puhdistukset vaalit voittaessaan.⁸¹ Kuulusteltavat saattoivat ottaa poliittisen toiminnan ja vaalit esille siitäkkin syystä, että kuulustelupäivä oli toinen kevään 1945 eduskuntavaalien vaalipäivistä. Osallistuminen olisi varmaankin ollut lähinnä poliittisten sisältöjen tuomista kokoontumisiin. Kuulusteltavien mukaan Kerho oli siis epäpoliittinen, ja se oli tehnyt eroa sääntöjensä ilmaisemaan suojeluskuntahenkiseen pykälään. Suojeluskuntataustaa ei kiistetty, ja vanha suojeluskuntatalo kytkettiin neutraaliksi arvioituun ravintolatoimintaan.

Munkkiniemen Kerhon tapaus kertoo osaltaan valvontakomission toiminnan tietynlaisesta sattumanvaraisuudesta: kerho joutui epäilemättä Valvontakomission huomion kohteeksi lähinnä, koska *Vapaa Sana* oli nostanut Munkkiniemen entisen suojeluskuntatalon tapauksen julkisuuteen. Tätä taustaa vasten Motin tapaaminen epäilemättä näyttäytyi huomattavan raskauttavalta ja suojeluskuntatoiminnan vääjäämättömältä jatkolta, vaikka muualla tapaus olisi kenties kuittaantunut suojeluskunnan loppuselvittelyihin liittyvänä tai normaalina asevelitapaamisena. Nyt merkitykseltään sekä jäsenmäärältään pieni kerho ajautui valtakunnanpolitiikan keskipisteeseen ja kerhon aktiivien kuulustelut työllistivät virkakoneistoa, vaikka sen toiminta sinänsä ei varmaankaan ollut uniikkia: entiset suojeluskuntalaiset jatkoivat tapaamisiaan muodossa tai toisessa muuallakin Suomessa.⁸² Kuulusteltavana olevat toimijat joutuivat miettimään identiteettiään uudesta näkökulmasta, kun aikaisemmin ”hyvään kansalaisuuteen” kuulunut suojeluskuntalaisuus oli yhteiskunnallisen muutoksen myötä muuttunut liki tuomittavaksi seikaksi. Samalla Munkkiniemen kerhon tapauksen nousu valtakunnallisen huomion kohteeksi kertoo rajojen häilyvyydestä myös poliittisen kentän toisella laidalla: jos entiset suojeluskuntalaiset eivät olleet selvillä sallitun toiminnan rajoista uudessa poliittisessä tilanteessa, eivät sen paremmin selvillä olleet aina heidän vastustajansakaan.

Epäilyjä Lääkintäsuojeluskunnan ja suojeluskunnan poikaosaston toiminnan jatkosta

Poliisi kuulusteli Motissa iltaa istuneet 17.3. Samalla selvitettiin Helsingin Suunnistus- ja voimisteluseuran asioita, sillä molemmissa oli kysymys saman Lääkintäsuojeluskunnan (LSK) aktiiveista. 118 Urheiluseuran kohdalla epäiltiin kysymyksessä olevan suojeluskunnan poikaosaston toiminnan jatkaminen.⁸³ Syytettyjen piiri laajeni koskemaan urheiluseuraa, jonka johto joutui nyt tekemään tiliä seuransa perustamisesta ja yhteydestä suojeluskuntaan. Heiltä ei kyselty poliittisesta toiminnasta, vaan epäily liittyi poikaosaston toiminnan jatkamiseen.

Suojeluskuntien lakkauttaminen jätti suuren aukon myös nuorisojärjestöjen kenttään, ja siksi poikatyön jatkajia ja manttelinperijöitä voidaankin nähdä monella suunnalla: esimerkiksi partioliikkeessä suojeluskuntien lakkauttaminen nähtiin otollisena tilanteena jäsenhankintaan, vaikka aktiiviseen toimintaan ei uskalletukaan ryhtyä heti, jotta partiotoimintakin ei joutuisi lakkautusuhan alle. Pelko ei ollut liioiteltua: punainen Valpo seurasi aktiivisesti myös partiotoimintaa ja ilmiantojakin tehtiin, mikäli toiminnassa näytti olevan liikaa sotilaallisia piirteitä. Aina ei aktiiviseen jäsenhankintaan ollut kuitenkaan tarvetta, sillä sotilaspojat kyselivät jo syksyllä 1944 oma-aloitteisesti, miten lakkautettava sotilaspoikaosasto voitaisiin muuttaa partiolippukunnaksi. Ohjeita annettiin, ja vuoden 1945 loppuun mennessä tuhannet sotilaspojat olivat vaihtaneet tunnuksensa partioliljaan.⁸⁴

Kuulusteluissa selvitettiin muun muassa, oliko urheiluseuralla hallussaan epäilty suojeluskunnan kirjapaino. Seuran varapuheenjohtajan hallusta löytyikin monistuskone, joka oli kuulunut lääkitäsuojeluskunnalle. Osoittautui, että seuran toimijat olivat entisiä suojeluskuntalaisia, ja mukana oli entinen poikaosaston johtajakin. Seura oli perustettu tammikuussa 1945 Kallion yhteiskoululla. Sen 50 jäsenestä neljänneksellä oli suojeluskuntataustaa. Yksi kuulusteltavista kertoi myös olleensa läsnä suojeluskunnan lakkautukseen liittyneessä kokouksessa.⁸⁵ Yhteys oli siis kovin samankaltainen kuin Munkkiniemen Kerholla, joskin hallussa ollut omaisuus oli vähäarvoisempaa.

Kuulusteluissa lakkautetun suojeluskunnan osalta kysymyksiin vastasivat N. ja Aulis V., joista jälkimmäinen myönsi luovuttaneensa monistuskoneen. N. ei myöntänyt kuululleensa seuran perustamisesta. Kuitenkin V. kertoi lakkautusasioita hoitaneen toimikunnan olleen läsnä konetta

luovutettaessa.⁸⁶ N. kuului tähän toimikuntaan ja hän oli ollut LSK:n poikaosaston johdossa sota-aikana.⁸⁷

Poikatyö ja siihen osallistuneet olivat siis tuttuja LSK:n johtomiehille. Kuulusteluissa he kertoivat tammikuussa 1945 olleen tarvetta retkeilylle, suunnistamiselle ja voimistelulle, minkä ympärille toimintaa sitten lähdettiin perustamaan. Varapuheenjohtaja Rolf B. kuvasi kuulusteluissa toiminnan olleen vähäistä, koska voimisteluun tarvittavaa salia ei ollut saatu käyttöön. Keväällä oli ehditty järjestämään kaksi hiihtoretkeä, joiden yhteydessä oli päästy suunnistamaan. Kuulusteltava kiisti kaikenlaisen sotilaallisen toiminnan, joka olisi viitannut suojeluskuntatoiminnan jatkoon.⁸⁸ Kuulusteltavan kuvailema toiminta suunnistusopetuksesta retkeilyyn ja liikuntaan olisi voinut edellisenä vuonna olla tavallista toimintaa suojeluskunnan poikatyössä.⁸⁹ Toimintaan osallistuneiden nuorten näkökulmasta kaikenlainen toiminta oli epäilemättä tervetullutta: esimerkiksi nuoruusvuosinaan kansallissosialistisen puolueen nuorisjärjestöjen toimintaan osallistuneet saksalaiset kuvailevat monesti suurta ”tyhjiötä” joka elämään jäi, kun vapaa-ajan toimintaa, viitekehyksen identiteetille ja sosiaalisia suhteita tarjonnut järjestö lakkautettiin. Tätä tyhjiötä pyrittiin usein täyttämään – esimerkiksi jatkamalla järjestöajalta tuttuja toimintamuotoja sen ajan ystävien kanssa.⁹⁰ Tunteisiin liittyvät muistot ohjasivat sodan jälkeisen ajan tunne-elämää.⁹¹ Kun urheiluseuran muodostaneet entiset sotilaspojat järjestivät suunnistusopetusta, karsittiin siitä suoraan pois tunteenilmaisut, kuten vaikkapa isänmaalliset laulut tai muu symboliikka, joihin myös vasemmisto olisi kiinnittänyt huomiota.

Ääneen lausumaton ja tiedostamaton, mutta epäilemättä yhtä lailla tärkeä rooli Helsingin Suunnistus- ja voimisteluseuran toiminnassa olisi ollut henkisellä vertaistuellalla. Lääkintäsuojeluskunta ja sen poikaosasto olivat vuoden 1944 suurpommitusten aikana osallistuneet Lääkintäelimen riveissä pelastustoimintaan Helsingin alueella ja kohdanneet epäilemättä eriasteisia kauhunäkyjä etenkin toisena pommitusyönä.⁹² Nuorille ei ollut tarjolla kriisiapua sen paremmin sodan aikana kuin sen jälkeenkään. Päin vastoin yhteiskunta pyrki unohtamaan sotilaspoikien teot eikä osoittanut heille siksi minkäänlaista kiitollisuutta.⁹³

Kuten aiemmin on todettu, tunnustuksen ja kiitoksen saaminen helpottaa sodanjälkeistä integraatiota takaisin siviiliyhteiskuntaan.⁹⁴ Kun tätä tunnustusta ei suojeluskuntalaisten työlle ollut yhteiskunnan suunnalta tulossa, olisi Suunnistus- ja voimisteluseura kenties voinut tarjota turvallisen yhteisön, jossa urheilun lomassa olisi voitu puhua myös sodasta. Vuonna 1968 Suomessa tehdyn veteraanitutkimuksen mukaan suomalaiset keskustelivat sodasta varsin usein, ja usein keskustelukumppani löytyi läheltä, kotoa tai naapurista. Aiempien siteiden pohjalta syntyneen turvallisen yhteisön merkitystä ei siis ole syytä aliarvioida myöskään ajankohtana, jolloin sota oli vielä paljon lähempänä.⁹⁵

Poliisi näki raportissaan asian kuulusteltavien näkökulmasta ja kirjasi tutkimuksensa tulokseksi, ettei mitään näyttöä poikaosastojen toiminnasta tai kirjapainosta löytynyt. Poliisin selvityksessä ei siis lopulta löytynyt näyttöä siitä, että urheiluseuralaiset olisivat jatkaneet suojeluskunnan toimintaa. Ajallisesti seura oli perustettu tammikuussa 1945.⁹⁶ Seuran lakkautuksen taustalla lieneekin ollut ainoastaan se, että Savonenkov sitä suoraan vaati.

Kimmo Rentola on yhdistänyt tammikuussa 1945 tapahtuneen Aseveliliiiton lakkautuksen lähestyviin vaaleihin.⁹⁷ Liittoa oli kritisoitu SNS:n lehdessä fasisisena propagandajärjestönä, joka hankki kannatusta järjestämällä houkuttelevina esitettyjä juopotteluun keskittyviä tilaisuuksia.⁹⁸ Ne kytkeytyivät poliittiseen vastapuoleen. Neutraalia veteraanien sosiaaliseen asemaan keskittyvää veteraanitoimintaa ei vasemmiston näkökulmasta ollut.⁹⁹ Sodassa olleiden tapaamiset olivat siis tämänkin liiton puitteissa epäilyttäviä.

Käsiteltävien yhdistysten kohdalla puhuttiin paljon pienemmistä toimijoista, mutta ajankohta ei välttämättä ollut sattumaa: jos aseita, vehkeilyä demokraattisia, uutta järjestystä ajaneita voimia vastaan ja todisteita suojeluskunnan jatkosta olisi todella löytynyt, olisi se ollut iso uutinen. Nippu vaatimuksia vaalien alla oli myös LVK:n keino osoittaa ja testata vaikutusvaltaansa. ”Vaalipommien keruun” lisäksi kyse on epäilemättä ollut myös halusta tuhota vaarallisena pidetyn poliittisen vastavoiman verkoston rippeetkin.

Entisten suojeluskuntalaisten tapaus käy valtioneuvoston pöydällä

Vyyhdin selvittely eteni korkeimmalle taholle asti, kun Hillilä antoi määräpäivänä vastauksensa Savonenkoville. Vastauksessa hän kuvaili Motissa pidettyä tapaamista toveri-illaksi, jossa oli kuitenkin jaettu suojeluskuntien mitaleita. Savonenko vaati pidätyksiä, ja näki toiminnan suojeluskunnan toiminnan jatkamisena. Tällainen toiminta piti *kaikissa muodoissaan estää*. Kaikki asiaan liittyvä aineisto tuli luovuttaa Savonenkoville. Näin oli myös Munkkiniemen Kerhon kohdalla: se jatkoi suojeluskunnan toimintaa ja asiaa piti tutkia. Suomalaisille annettiin mahdollisuus selvittää asia itse, ennen kuin hän vaatisi LVK:n nimissä epäiltyjen vangitsemista. Sotilaspoikatoiminnan jatkosta syytetyn Suunnistus- ja voimisteluseuran toiminnan kohdalla Savonenkov ei tyytynyt selvitykseen. Seuran toiminta oli lakkautettava. Määräaika selvityksille annettiin kolmen päivän päähän. Suomen hallituksen sisäisessä jakelussa tieto asian selvittelystä meni eteenpäin pääministeri Paasikivelle, ulkoministeri Carl Enckellille (sit.) ja oikeusministeri Urho Kekkoselle (ML).¹⁰⁰ Asian selvittelyyn osallistui ministeritason poliitikkoja, ja siitä syntyi eräänlainen rajatapaus.

120 Hillilän ollessa virkamatkalla toimitti asian lopullisen selvityksen Savonenkoville ministeri Kekkonen. Ravintola Motin tapaamisen osalta oli pidätetty Norva ja Majala kaksi päivää Savonenkovin vaatimuksen jälkeen. Munkkiniemen Kerhon osalta tutkimukset jatkuivat, ja Helsingin Suunnistus- ja voimisteluseura oli lakkautettu 22.3.¹⁰¹ Aivan kitkatta asia ei ollut mennyt, sillä puolustusministeri Väinö Valve (sit.) jätti pöytäkirjaan eriävän mielipiteen. Hänen mukaansa asia olisi tullut asettaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Asian oli tuonut esille Valtiollisen poliisin päällikkö Nikolai Saarnio, joka oli tuonut esille mahdollisuuden menetellä yhdistyslain pohjalta. Tällöin oikeus olisi voinut lopettaa yhdistyksen toiminnan laittomuuden tai hyvän tavan vastaisuuden takia. Valtioneuvosto päätti kuitenkin lakkauttaa yhdistyksen välirauhansopimuksen 21 artiklaan liittyvän asetuksen nojalla.¹⁰²

Helsingin Suunnistus- ja voimisteluseura katsottiin siis Neuvostoliiton vastaiseksi. Näin reagoitiin LVK:n vaatimukseen, joka noudatteli heidän näkemystään jatkettun toiminnan tuntomerkeistä. Savonenkov oli saanut tahtonsa läpi kaikkien näiden tapausten kohdalla. Kirjeen yhteyteen liitettyssä muistiossa listattiin päätettäväksi mitä mitaleiden jaosta pidätetyille tehdään, ja kerholaisten osalta selvityksiä jatkettiin. Ilmeisesti oikeus- ja sisäministerin piti vielä pohtia keskenään, viedäänkö kerhon lakkautusta eteenpäin. Käsinkirjoitetussa muistiossa vaihtoehtona oli lakkauttaminen tuomioistuimen avulla.¹⁰³ Tehdessään ratkaisut Helsingin Voimistelu- ja suunnistusseuran ja Munkkiniemen Kerhon kohdalla valtioneuvosto päätyikin siis valitsemaan, lakkauttaako se järjestöjä valvontakomission tahdon mukaisesti, vai pyrkiikö se siirtämään tehtävän tuomioistuimelle. Vastaus oli selvä: Savonenkov saisi haluamansa selvitykset ja myös lakkautukset.

Pääministeri Paasikivi saikin 23.3. kuulla LVK:n Pavel Orlovilta, että osana muita välirauhansopimuksen täyttämättömiä kohteita hajotettujen järjestöjen toimintaa jatkettiin. Esimerkkeinä suojeluskuntien toiminnasta kerrottiin juuri kokoukset ja mitalien jako.¹⁰⁴ Pääministeri oli listannut jo marraskuussa päiväkirjaansa, kuinka ”puhdistuksissa” tuli katsoa, ettei lakkautettujen yhdistysten

toimintaa jatkettu uusissa muodoissa. Myöskään aseellisia järjestöjä ei saanut perustaa.¹⁰⁵ Maaliskuun lopulla LVK:sta palattiin asiaan ja kyseltiin selvitysten tuloksia.¹⁰⁶ Tässä vaiheessa Kerhon lakkautus oli edennyt valtioneuvoston rattaissa esityslistalle asti, mutta asiaa siirrettiin eteenpäin.¹⁰⁷ Motissa iltaa istuneita haettiin huhtikuun alussa Valtiollisen poliisin lisäkuulusteluihin, joissa ei ilmennyt uutta tietoa. Kunniamerkkituloista hoitanut N. toi esille, että tällainen tapa tilata merkkejä oli melko yleinen, ja niin oli tehty myös talvisodan jälkeen.¹⁰⁸

Oiva M:a pidettiin kiinniotettuna pidempään, sillä hän oli onnistunut salakuljettamaan vankilan ulkopuolelle SKDL:n *Vapaa Sana* -lehteen tarkoitetun kirjoituksen, jolla hän pyrki edistämään asiaansa ja herättämään huomiota. M. laajensi aiemmin kertomaansa elämäntarinaansa kertomalla, kuinka hän oli aina ollut ”punaisen ristin ja inhimillisyyden kannattaja”. Hän oli liittynyt suojeluskuntaan talvisodan alla voidakseen auttaa vapaaehtoisena kaikkia sotivia riippumatta siitä, olivatko nämä omia vai vihollisia.¹⁰⁹ Verrattuna maaliskuun kuulustelujen elämäkertoihin, oli selityksestä riisuttu yhteys suojeluskuntiin ja muuhun Valkoiseen Suomeen.

Suojeluskuntiin oli kuulunut monenlaisia porvarillisen Suomen kansalaisia.¹¹⁰ Paikallisella tasolla järjestöön kuulumista saatettiin pitää suorastaan normina. Jäseneksi haluavalta edellytettiin toki suojeluskunta-asetuksessa mainittua isänmaallisuutta.¹¹¹ Kuulustelussa M. korosti omaa ja Motissa pidetyn tapaamisen epäpoliittisuutta mainiten vielä erikseen vaalit, joista ei ollut puhuttu. Omaa asemaansa hän piti vähäisenä. Oli epäoikeudenmukaista, että häntä ylemmät upseerit olivat vapaalla jalalla hänen joutuessaan pidätetyksi. Synnä ilmiantoon hän epäili olevan ilkeys tai väärinkäsitys. Kuulusteltava osasi yhdistää asiansa suurempaan kuvaan viitaten ministerin lausumaan rauhanehtojen täyttämistä.¹¹²

Pidätetty haki tekstillään huomiota korkeimmalta taholta, sillä sellistä käsin kirjoitettu lehtiteksti 121 oli avoin kirje ministeri Hillilälle. SKDL:n lehdessä hän tavoitteli todennäköisesti huomiota erityisesti poliittisesta vasemmistosta, jonka vaalimenestyksestä hän oli varmasti tietoinen. Kirjeessä M. puhutteli suoraan ministeriä, jonka oletti määränneen pidätyksen. Vankeusaika oli erottanut syyttömän miehen perheestään, ja ilmeisestä epätoivosta kertoi huomion hakeminen menemällä nälkälakkoon. Hän oli luopunut protestista, kun oli tullut ilmi, että myös kahden muun henkilön pidätyksiä oli vaadittu.¹¹³

Ilmeisesti pidätetty kuuli nämä tarinat kuulustelijoilta tai toisilta vangeilta. Joka tapauksessa tieto LVK:n vaatimuksesta pidättää päätekiäjät oli saanut syyttömänä itseään pitävän miehen lopettamaan nälkälakkonsa. Hieman huumoriakin on nähtävissä pohdinnassa, onko kaikki todelliset sotarikolliset jo saatu kiinni, kun on keksittävä ”keinotekoisia”.¹¹⁴ *Vapaa Sana* oli ilmestymisensä alusta lähtien tuonut esille suomalaisten syyllisyyttä sotaan, vaatinut sotaan syyllisiä tuomiolle ja tuonut esille, kuinka Suomeen oli pesiytynyt fasismia.¹¹⁵ Vanki saattoi tuntea lehden narratiiviin, ja teki kuulusteluissa itsestään rauhantahtoisen, sotaan syyttömän ja sodassa puolueettoman. Hillilälle lähetettiin vyyhdin aikana siis kaksi erilaista yhteydenottoa: Hän sai munkkiniemeläisiltä varsin hillityt perustelut sosiaaliselle toiminnalle ja vapauttavalle ratkaisulle. M:n viesti vetosi enemmän tunteisiin.

Vangittu korosti kuinka hän ei ollut käsittelyn jutun tärkeimpiä vastuullisia. Ilmaan hän heitti pohdinnan, onko hän kiinniotettuna, koska on vähävaraisin tai sotilasarvoltaan alhaisin. Kirjeessä hän toi esille huolen lapsistaan, korosti nauttivansa kansalaisluottamusta ja kertoi aina maksaneen velkansa. Suojeluskuntataustaa hän ei mainitse suoraan, mutta se tulee esille kirjeen lopussa, jossa hän vaatii suojeluskuntatoimintaa jatkavia syytteeseen ja kaltaisensa syyttömät vapaaksi.¹¹⁶ Kuulusteltavan näkökulmasta tilanne oli siis tiukka: tapaaminen Motissa oli johtanut pidätykseen. Toisella kuulustelukierroksella kuulusteltava koki vapautensa uhatuksi. Pidätys tuntui epäoikeudenmukaiselta ja mielivaltaiselta. Hänen kohtalostaan päättivät ministerit, ja heidän rinnallaan valvontakomissio. Yhteiskunnan murros oli muuttunut henkilökohtaisen elämän kriisiksi.

Ihmisen tunteet purkautuvat toimintaan.¹¹⁷ Siviilissä työ olisi antanut muuta ajateltavaa, mutta vankilassa mielessä pyöri oma tilanne. Epätoivo purkautui toiminnaksi, kun ajatukset muotoiltiin lehtikirjoitukseksi. Kuulusteltava kytki suojeluskuntalaisuuden lääkintäsuojeluskunnan aseettomuuteen ja haluun auttaa kaikkia. Epäpoliittisuudella hän yritti vaimentaa epäilyjä kokouksen sisällöstä. Kuuluminen suojeluskuntaan oli muuttunut rasitteeksi ja tilanne tuntui kohtuuttomalle todellisten sotasyllisten ollessa muualla.

Hillilä kirjoitti LVK:lle vastauksen aiempiin tiedusteluihin jo muutamaa päivää aiemmin. Ministeri tiivistä tapaamisen Motissa ”yksityisluontoiseksi illanvietoksi”. M:a ja N:a ei voinut enää pitää pidätettyinä, koska tutkimuksissa ei ilmennyt syytä epäillä heitä suojeluskunnan toiminnan jatkamisesta. Munkkiniemen Kerhon osalta todettiin, että se ei ollut sotilaallisesti järjestetty, eikä aseita ollut löytnyt. Yhdistyksen perustamispäivä 19.2.1944 todisti myös, ettei sitä voi pitää lakkautetun suojeluskunnan toiminnan jatkona.¹¹⁸ Asia poistettiin valtioneuvoston esityslistasta.¹¹⁹

Munkkiniemen Kerhon tutkimukset jatkuivat, kuten LVK:lle oli luvattu: Poliisin kuulusteluihin haettiin Helsingin kaupungin Kiinteistötoimiston talouspäällikkö, joka teki tiliä vanhan suojeluskuntatalon päätyemisestä Kerhon käyttöön.¹²⁰ Huhtikuun aikana kerhon toiminta näytti jatkuvan entiseen tapaan. Vuosikokouskutsu julkaistiin *Uudessa Suomessa* 25.4.¹²¹ Kerhon tarina sai kuitenkin keväällä 1945 käänteen, joka toi entiset suojeluskuntalaiset hetkeksi esille lehdistössä, kun kerhotalo tuhoutui öisessä tulipalossa. Kokoomuslaisen *Uusi Suomen* otsikossa pohdittiin, oliko kysymyksessä tuhopolttio. Jutussa taloa nimitettiin entiseksi suojeluskunnan taloksi, joka oli ollut vuokrattuna Kerholle.¹²² Sen poliittinen vastakohta *Vapaa Sana* puolestaan uutisoi suojeluskuntatalon palon olleen tahallaan sytytetty. Lehti kertoi palossa paukkuneen syttyneet ammuksiset ja pohti, oliko talossa ollut aseväkettä.¹²³ *Helsingin Sanomat* puolestaan tiesi kertoa, että taloa oli nimitetty ”fascistipesäksi, joka oli poltettava, mitä pikemmin sen parempi”. Taustalla oli se, että taloa ei ollut liputettu Berliinin antautumisen kunniaksi joitakin päiviä aiemmin.¹²⁴ *SNS-lehti* kertoi tuhopolton takana olevan fasistit itse, ja kritisoi Edistyspuolueeseen kytkeytyvän *HS:n* uutisointia aiheesta.¹²⁵ Uutisointi toi vielä esille suojeluskuntaepäilyt, ja kytköksen sodan päättymiseen liittyvään tilanteeseen. Samalla se toi esille lehdistön erilaiset asenteet suojeluskuntalaisia kohtaan.

Sodanjälkeisessä Euroopassa siirryttiin Biessin mukaan lainausmerkeissä kirjoitetusta toivosta pelkoon. Tähän kiinnittyi ajatus fasismista vapaasta, ”hyvästä” yhteiskunnasta. Siihen liittyi toive paremmasta tulevaisuudesta sodan tuhojen jälkeen. Tämä kääntyi kuitenkin nopeasti peloksi. Pelko ja toivo kytkeytyivät yhteen ja niitä tuottivat samat voimat.¹²⁶ Eri osapuolten pelot ja toiveet noudattivat tutkimassamme aineistossa poliittisia rajoja: Laitavasemmistolle entisten suojeluskuntalaisten yhteisöt olivat merkkejä siitä, että murros ei edennyt toivottuun suuntaan. Sodasta tulleiden suojeluskuntalaisten kohdalla pelon ja toivon raja kulki vasemmiston uhkan ja loppuneiden sotatoimien välillä. Välittömän hengenvaaran väistymistä seurasi uhka vasemmiston taholta, ja tämä uhka konkretisoitui pidätyksissä. Suojeluskuntien lakkautuksen aiheuttama menetys koettiin samaan aikaan, kun sodan päättyminen tuotti uutta toivoa. Tämän jälkeen lakkautusprosessista itsessään tuli kuitenkin uhka, ääritapauksessa henkilökohtaiselle vapaudelle.

Suojeluskuntalaisuutta kitkettiin pois rauhankriisissä

Munkkiniemen Kerho ja Helsingin Suunnistus- ja voimisteluseura olivat tyypillisiä esimerkkejä henkisen demobilisaation myötä syntyneistä yhteisöistä, joiden roolina oli korvata sodan aikana tärkeiksi muotoutuneet yhteisöt ja samalla toimia tunneturvapaikkoina muuttuneessa poliittisessä tilanteessa.

Kuten Munkkiniemen Kerhon tapauksessa, näiden vertaistukiyhteisöjen ei välttämättä tarvinnut syntyä tyhjästä, vaan yhteisöjä saattoi muodostua jo aiemmin perustettujen seurojen ja yhdistysten sisälle.

Entisille suojeluskuntalaisille järjestön lakkautus tarkoitti hyvää isänmaallista kansalaisuutta viestineen elämänosan menetystä. Nykytermein he menettivät osan identiteetistään. Yhdistyksissä ja kerhoissa entiset suojeluskuntalaiset näkivät mahdollisuuden säilyttää edes osan vanhoista yhteyksistä. Näistä yhdistyksistä tuli poliittisen kamppailun pelinappuloita, kun vallan kahvaan noussut kotimainen vasemmisto puolestaan pyrki Valvontakomission tuella juurimaan pois pienimmätkin suojeluskuntatoiminnan jatkoon viittaavat piirteet, näyttäytyivähän nimenomaan suojeluskunnat uuden yhteiskunnan uuden suunnan pahimpina vastustajina. Kuvaavaa on se, että tavallisten sotilasyksiköiden sodanjälkeistä järjestäytymistä kyllä tarkkailtiin, mutta tietyin rajoituksin se sallittiin. Suojeluskuntien kohdalla näin ei ollut.

Edellä kuvatut tapaukset kertovat siitä mekaniikasta, jolla LVK toimi keväällä 1945: se halusi puuttua kaikkeen suojeluskunnan jatkoon viittaavaan toimintaan. Se otti käsiinsä vallan määrittellä, mikä tätä toimintaa oli. Suomalaisten tuli joko kumota väitteet tai lakkauttaa järjestöt. Suomalaisia saatettiin myös haluta testata: hallituksessa oli halua siirtää yhdistysten lakkautus tuomioistuimiin. Väli- rauhansopimuksen ja siihen liittyvään asetuksen mahdollistama väylä yhteisöjen lakkautukseen säilyi avoinna vaalien alla ja ylikin. Tutkittuna ja epäiltyinä oleminen oli viimeinen keskeinen piirre henkissä demobilisaatiossa.

Munkkiniemen Kerhon tapauksessa oli helsinkiläisten suojeluskuntien toiminta saanut jatkoa. Se oli sosiaalista toimintaa ja vanhan suojeluskuntaomaisuuden käyttöä. Kysymys oli myös prosessista, jossa kevään 1945 lähestyvät vaalit johtivat lakkautettujen järjestöjen toiminnan etsimiseen ja tutkimiseen. Prosessi kulki läpi rauhankriisiä elävän yhteiskunnan Valvontakomissiosta hallitukseen ja poliisiin. Tapaus oli marginaalinen osa väli- rauhansopimuksen toteutusta, suojeluskuntien lakkautusta ja rauhankriisiä.

Tapauksen tarkastelun avulla päästään sanallistamaan suojeluskuntien henkistä demobilisaatiota: päätepisteen tuottaminen ja uudenlaisen sosiaalisen yhteyden rakentaminen oli ensimmäinen piirre tässä prosessissa. Kuulusteluissa kerhon toimijat eivät selitelleet suojeluskuntalaisuuttaan sen laajemmin, oleellista oli osoittaa, ettei toimintaa ollut jatkettu. Kuulusteltavat tiedostivat, että heitä epäiltiin edessä oleviin vaaleihin liittyvästä toiminnasta, ja pyrkivät kaikin keinoin kiistämään epäilykset. Oma toimintaansa puolustelleet hakivat sosiaalista kanssakäymistä, millä he eivät halunneet nähdä yhteyttä aiempaan. Heidän yhteisöllisyytensä ei kiinnittynyt vain suojeluskuntaan, vaan oli sitä laajempaa.

Todistelu oli aktiivista, kun yhteyttä haettiin suoraan ministeriön. Ravintolassa iltaa istunutta joukkoa yhdisti kuuluminen Valkoisen Suomen instituutioihin. He olivat myös samaa sosiaalista ryhmää ja osallistuneet 1900-luvun alun sotiin. Myös Munkkiniemen Kerho oli jatke suojeluskunnan yhteisöllisyydelle. Vasemmiston paine ja fasistiretoriikka näyttäytyy tässä aineistossa toisena suojeluskunnan henkisen demobilisaation elementtinä.

Lääkintäsuojeluskunnan entiset toimijat olivat opiskelijoita tai valmistuneita lääkäreitä. Heidän epäilyksenalainen toimintansa liittyi Motin tapaamisessa esillä olleisiin suojeluskuntamitaleihin, ja toisaalta poikatyön jatkeeksi miellettyyn urheiluseuraan, johon suojeluskunta kytkeytyi henkilöiden, toiminnan ja myös vanhalta suojeluskunnalta saadun epäilyissä kirjapainoksi kasvaneen monistuskoneen kautta. Tulkinnaaksi jää, että lakkautukseen johti ennen kaikkea se, että Savonenkov vaati sitä valvontakomission auktoriteetilla.

Tämän artikkelin taustalla oli ajatus, että suojeluskuntalaisuus ja siihen liittyvät tunteet voisivat olla tutkimuskohde myös henkisenä ilmiönä. Tutkimassamme aineistossa suojeluskuntalaisuus on eriteltävissä kolmenlaisena ilmiönä: sotilaallisesti järjestettynä kokonaisuutena, sosiaalisena

kanssakäymisenä ja perintönä. Vastapuolen ajattelussa nämä kytkeytyivät yhteen. Kun suojeluskuntalaiset kokoontuivat yhteen, se teki heistä toimivia suojeluskuntalaisia. Kokoontuminen vahvisti tietoisuutta samaan ryhmään kuulumisesta niin sisäisesti kuin ulkoisestikin. Suojeluskuntalaisuus tuotti edelleen ylpeyttä ja velvollisuuden täyttämistä syntyvää tyytyväisyyttä, kun veteraanit sovittelivat ravintolakabinetissa rintapieliinsä uusvanhoja mitalejaan.¹²⁷ Tutkiva viranomainen etsi savuavaa asetta todeten lopulta, ettei sellaisia ollut. Maan hallituksen näkökulmasta Savonenkovin listaamat asiat olivat varmasti pieniä, mahdollisesti myös kiusallisia. Niiden selvittely oli prosessi, jossa suojeluskuntalaisuus käytännön toimintana ja ideologisen kokonaisuutena kulki läpi suomalaisen yhteiskunnan ravintolakabinetista Torni-hotelliin saakka. Vastaavat henkisen demobilisaation kansalliset erityispiirteet muodostavat varmasti kiinnostavia tutkimuskohteita myös muiden maiden osalta.

¹ Ville Kivimäki, Kirsi-Maria Hytönen & Petri Karonen, ”Ennen huomispäivää. Toisen maailmansodan päättyminen Suomessa ja Euroopassa,” teoksessa *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen (Tampere: Vastapaino, 2015), 27; Petri Karonen, ”Suomi vuonna yksi. Sodasta rauhaan siirtyminen valtakunnallisena ongelmana,” teoksessa *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen (Tampere: Vastapaino, 2015), 175–176.

² Henrik Meinander, *Suomi 1944. Sota, yhteiskunta, tunnemaisema* (Helsinki: Siltala 2009), 362.

³ Olli Harinen, *Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit kolmessa jalkaväkikomppaniaa koskeneessa empirisessä tutkimuksessa* (Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 2012), 28–34; Sönke Neitzel, *Deutsche Krieger. Vom Kaiserreich zur Berliner Republik – Eine Militärgeschichte* (Berlin: Ullstein, 2023), 213–214; Emmanuelle Saint-Fuscien, ”Standhalten” teoksessa *Eine Geschichte des Krieges. Vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart*, toim. Bruno Cabanes (Hamburg: Hamburger Edition, 2020), 442–447.

⁴ Stephen G. Fritz, *Hitlers Frontsoldaten. Der erzählte Krieg* (Frankfurt: Henschel Verlag, 1998), 200–201.

⁵ Bruno Cabanes, ”Kriegsheimkehrer*innen,” teoksessa *Eine Geschichte des Krieges. Vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart*, toim. Bruno Cabanes (Hamburg: Hamburger Edition, 2020), 754–764.

⁶ Frank Jacob & Stefan Karner, War and Veterans, ”An Introduction,” teoksessa *War and Veterans. Treatment and Reintegration of Soldiers in Post-War Societies*, War (Hi)stories 9, toim. Frank Jacob & Stefan Karner (Paderborn: Brill, 2020), 9.

⁷ Harinen, Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit, 30–49.

⁸ Julia Katharina Nordmann, *Das vergessene Gedenken. Die Trauer- und Gedenkkultur der Bundeswehr*, Schriftenreihe des ZMSBw 80, (Oldenburg: De Gruyter, 2022), 63.

⁹ Frank Biess, ”Feelings in the Aftermath: Toward a History of Postwar Emotions,” teoksessa *Histories of the Aftermath. The Legacies of the Second World War in Europe*, toim. Frank Biess & Robert Moeller (Oldenburg: De Gruyter, 2010), 36.

¹⁰ Olli Kleemola, ”Suojeluskunnat sodissa ja sotien jälkeen,” teoksessa *Suojeluskuntien Suomi*, toim. Hanna Pukkila-Toivonen, Lasse Linnilä ja Sari Savikko (Somerniemi: Amanita, 2017), 423.

¹¹ Ville Kivimäki, ”Hämärä horisontti, avautuvat tulevaisuudet. Suomalaisotilaat ja syksyn 1944 tunnemaisema,” teoksessa *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*, toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen (Tampere: Vastapaino, 2015), 97–98.

¹² Olli Kleemola, ”Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot ja ulottuvuudet 1944–2021,” *Ennen ja nyt* 4 (2021): 63–64.

¹³ Kleemola, ”Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot,” 62–63.

¹⁴ Kari Selén & Ali Pylkkänen, *Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*, (Helsinki: WSOY, 2004), 507; Barbara Rosenwein & Riccardo Cristiani, *What is the History of Emotions?* (Cambridge: Polity Press, 2018), 40–43;

125 Tuomas Tepora, ”Kiihkeä historia. Tunteet historiantutkimuksessa,” teoksessa *Muistojen rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*, toim. Mirkka Danielsbacka & Tuomas Tepora (Helsinki: Gaudeamus, 2018), 93.

¹⁵ Seurattujen järjestöjen joukossa oli esimerkiksi erilaisia ilmailujärjestöjä ja yksikkökiltoja. Seurantaraportteja on säilynyt runsaasti. Järjestöjä ja henkilöitä koskevat selvitykset 1944–1947. Sisäasiainministeriön salainen arkisto, Kansallisarkisto (KA).

¹⁶ Yksilön tai pienten ryhmien kohdalla on järkevää puhua henkisestä demobilisaatiosta. Yhteiskuntien tasolla sodasta paluun prosessia on luonnehdittu käsitteellä kulttuurinen demobilisaatio (cultural demobilization). John Horne, ”Kulturelle Demobilmachung 1919–1939. Ein sinnvoller historischer Begriff?” *Geschichte und Gesellschaft Sonderheft*, vol. 21 (2005) Politische Kulturgeschichte der Zwischenkriegszeit 1918–1939: 129–134.

¹⁷ Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki, ”Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa,” *Historiallinen aikakauskirja* 4 (2018): 378.

¹⁸ Rosenwein & Cristiani, *History of Emotions*, 31–42; Kinnunen & Kivimäki, ”Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä,” 373; Tepora, *Kiihkeä historia*, 80.

¹⁹ Esim. Harinen, Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit; Saint-Fuscien, ”Standhalten,” 452–453.

²⁰ Kaarle Sulamaa, *Veteraania ei jätetä. Suomen Sotaveteraaniliitto 1957–2007* (Helsinki: Suomen Sotaveteraaniliitto, 2007), 66; Nordmann, *Das vergessene Gedenken*, 63–64; James Diehl, *The Thanks of the Fatherland. German Veterans after the Second World War* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1993), 54–60.

²¹ Esim. Ossi Kamppinen, *Henki elää! Erillinen pataljoona 6:n aseveli- ja perinnetoimintaa kahdeksalla vuosikymmenellä*, (Helsinki: Er. P. 6:n perinneyhdistys 2019).

²² Selén & Pylkkänen, *Sarkatakkien armeija*, 501–508; Kari Selén, *Suojeluskuntien rahat. Suojeluskuntaomaisuuden mutkikkaat järjestelyt 1944–1958* (Jyväskylä: Docendo, 2014).

²³ Kleemola, Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot.

²⁴ Mikko Uola, ”*Suomi sitoutuu bajottamaan...: Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1999), 116–117.

²⁵ Cabanes, *Kriegsheimkehrer*innen*.

²⁶ Suojeluskuntatalon osoite oli Länsitie 18. Nykyään tie on nimeltään Solnantie.

²⁷ Lisä-Poliisitutkintapöytäkirja N:o 6320, 9.4.1945, II P 11, 3168 Yhdistykset. Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

²⁸ Stig Roudasmaa, *Helsingin Suojeluskuntapiirin historia 1918–1944* (Helsinki: Helsingin Suojeluskunta- ja Lotta Svärd-piirien perinneilta ry:n historiatoimikunta, 1997), 613.

²⁹ Laajemmin talojen omistuksesta kts. Selén, Suojeluskuntien rahat, 25.

³⁰ Helsingin Suojeluskuntapiiri oli saanut ilmoituksen lakkauttamisesta 25.10., ja sen hallinto kokoontui selvittämään asiaa seuraavan aamuna. Tämän jälkeen ohjeet lähtivät paikallisille suojeluskunnille. Lakiesitys lakkautuksesta annettiin eduskunnalle 31.10. Prosessista Helsingissä laajemmin kts. Roudasmaa, Helsingin Suojeluskuntapiirin historia, 610–611; Selén, Suojeluskuntien rahat, 18–19.

³¹ Selén, Suojeluskuntien rahat, 7, 34–35.

³² Selén, Suojeluskuntien rahat, 38–40.

³³ Meinander, Suomi 1944, 361.

³⁴ SKP:n Helsingin piiritoimikunnan pöytäkirja, 2.2.1945, SKP:n piiritoimikunnan pöytäkirjat, SKP Helsingin piirijärjestön arkisto, Kansan Arkisto.

³⁵ SKP:n puolueosastoinen toimikuntien edustajien kokous ptk, 12.2.1945, osastojen toimikuntien yhteiset kokoukset 1944–1945, SKP Helsingin piirijärjestön arkisto, Kansan Arkisto.

³⁶ *Fasistiset* ainekset olivat *Kommunisti*-lehdessä julkaistussa vaalijutussa naamioituneet VPK-toimintaan, urheiluun ja ompeluseuroihin. ”Suomen Kansan Demokraattisen Liiton vaalitunnuksia”. *Kommunisti* 1.2.1945, 6.

³⁷ Valtiollinen poliisi ei marras- ja joulukuussa 1944 eikä keväällä 1945 löytänyt merkkejä laajamittaisista pyrkimyksistä suojeluskuntien tai lottien toiminnan jatkamisesta. Valtiollisen poliisin tilannekatsaus marras- ja joulukuulta 1944, 11.1.1945, Pääosaston tilannekatsaukset. Valtiollisen poliisin I arkisto, KA; Valtiollisen poliisin katsaus ajalta 16–31.1.1945, Pääosaston tilannekatsaukset. Valtiollisen poliisin I arkisto, KA; ”Mistä on kysymys tulevissa vaaleissa?” *Kommunisti* 25.1.1945, 12.

³⁸ Yhteenveto Helsingin kaupungin rikospoliisiosaston Poliisitutkintapöytäkirjasta N:o 6267/45, 19.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

³⁹ ”Suojeluskuntatalot rauhanpolitiikan palvelukseen,” *SNS-lehti* 2.12.1944, 13.1. 1945, 5.

⁴⁰ ”Miten asuntopulaa lievennetään,” *Vapaa Sana* 15.2.1945, 3.

⁴¹ Munkkiniemen SNS:n arkistoa ei ole säilynyt. Tätä aukkoa aineistossa on täytetty käymällä läpi Seuran julkaiseman *SNS-lehden* numerot keväältä 1945.

⁴² Poliisitutkintapöytäkirja 17.3.1945, Valtiollisen poliisin II arkisto. 3168 Yhdistykset, KA.

⁴³ ”SN-Seuran huoneistopula on viipymättä korjattava,” *SNS-lehti* 2.12.1944, 5; ”Suojeluskuntatalot rauhanpolitiikan palvelukseen,” *SNS-lehti* 2.12.1944, 13.1. 1945, 5; kts. myös Selén, Suojeluskuntien rahat, 84–85.

⁴⁴ Antti Malinen, *Perheet abtaalla. Asuntopula ja siihen sopentuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948* (Helsinki: Väestötutkimuslaitos, 2014), 215, 279.

¹²⁶ Muistiinpanoja keskustelusta kenraali Savonenkovin ja ministeri Orlovin kanssa, 15.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁴⁶ Selén & Pylkkänen, Sarkatakkien armeija, 498

⁴⁷ Olemme käyttäneet tämän artikkelin lähteinä aineistojen suomenkielisiä versioita.

⁴⁸ Tekstissä mainitut henkilöt olivat aikanaan pidätettyjä epäiltyinä rikoksista. Kuulusteluissa he joutuivat kertomaan yksityiselämästään. Tekstissä heitä ei näistä syistä käsitellä koko nimillään. Olemme soveltaneet samaa käytäntöä myös Valtiollisen poliisin paikallistoimijoihin, joiden nimet ovat tutkimuksen kannalta merkityksettämiä.

⁴⁹ Kaarlo J. N:n ja Tapio M:n kuulustelut, 18.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁵⁰ Sodanjälkeisessä Suomessa järjestettiin varsin runsaasti sota-aikaisten yksiköiden tapaamisia ja illanviettoja. Esim. Raportti Valpon pääosastolle 8. pataljoonan juhlasta Leppävirran kirkonkylässä, 7.4.1946, Entisten sotilasyksikköjen kokoontumiset ja illanvietot. Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

⁵¹ Erkki Kaarlo P:n kuulustelu 17.3.1945. Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁵² Muistiinpanoja keskustelusta kenraali Savonenkovin ja ministeri Orlovin kanssa, 15.3.1945, Kansallisarkisto; Oy Kunniamerkkitehdas Ab:n lasku pienoiskunniamerkeistä, 20.12.1944, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁵³ Valtiollisen poliisin tilannekatsaus toukokuulta 1945, 11.6.1945, Pääosaston tilannekatsaukset. Valtiollisen poliisin I arkisto. KA.

⁵⁴ Kivimäki, Hämärä horisontti, 98.

⁵⁵ Antero Holmila & Simo Mikkonen, *Suomi sodan jälkeen. Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1947* (Jyväskylä: Atena, 2015), 110.

⁵⁶ Cabanes, Kriegsheimkehrer*innen, 754–755.

⁵⁷ Atte Honkaniemi, *Aseveliperheiden auttamiseksi, kansallisen yhtenäisyyden lujiittamiseksi. Oulun Aseveljien vuodet 1940–1945* (Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 2012), 93–95, 108–116.

⁵⁸ Cabanes, Kriegsheimkehrer*innen, 756–760.

⁵⁹ Ville Kivimäki tosin kuvaa syksyllä 2024 julkaistavassa artikkelissaan ”Rintamamiestä veteraaniksi” tapauksia syksyltä 1945, jossa ns. Punainen Valpo keskeytti rintamamiesten tapaamisia, joissa se epäili olevan kysymys Aseveliliiton toiminnan jatkamisesta naamioidussa muodossa. Tämäkin kuvaa osaltaan sitä, miten tapauskohtaisesti sallitun toiminnan rajoja

vedettiin murrosvaiheessa. Ville Kivimäki, ”Rintamamiehestä veteraaniksi,” teoksessa *Sinivalkoisen sankarin kuvat* (julkaisematon käsikirjoitus: ilmestyy syksyllä 2024 Vastapainon kustantamana).

⁶⁰ Suojeluskuntien komentaja Malmberg sivusi suojeluskuntien identiteettiä ja sen muutosta järjestön tulevaisuutta käsittelevässä muistiossa, jonka hän laati keväällä 1944. Kleemola, Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot, 58. Tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista toteuttaa kattavaa, molempien ryhmien erityispiirteet huomioivaa vertailua. Olli Kleemolla on kuitenkin meneillään tutkimus, jossa tullaan tarkastelemaan rintamamiesten asemaa kotiutumisen nykypäivään.

⁶¹ Yhteenveto Helsingin kaupungin rikospoliisiosaston Poliisitukintapöytäkirjasta N:o 6267/45, 19.3.1945, Kansallisarkisto.

⁶² Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁶³ Yhteenveto Helsingin kaupungin rikospoliisiosaston Poliisitukintapöytäkirjasta N:o 6267/45, 19.3.1945, Kansallisarkisto.

⁶⁴ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁶⁵ Kieliasu alkuperäinen. ”Miten asuntopulaa lievennetään,” *Vapaa Sana* 15.2.1945, 3.

⁶⁶ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁶⁷ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁶⁸ Nostalgista Tepora, Kiihkeä historia, 84.

⁶⁹ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA; K:n ja S:n kirje sisäministeri Hillilälle 10.4. 1945. Kaarlo Henrik Hillilän arkisto. Sisäministerikauden asiakirjoja, KA.

⁷⁰ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁷¹ ”Palvelus-ilmoituksia,” *Helsingin Sanomat* 8.3.1945, 17; Munkkiniemen Kerho r.y.:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja, 6.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁷² Munkkiniemen Kerho r.y.:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja, 5.11.1944, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁷³ Munkkiniemen Kerho r.y.:n hallituksen kokouksen pöytäkirja 19.1.1945. Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁷⁴ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA; Munkkiniemen Kerho r.y.:n johtokunnan ptk, 6.3.1945, KA.

⁷⁵ ”Miten asuntopulaa lievennetään,” *Vapaa Sana* 15.2.1945, 3.

⁷⁶ Biess, Feelings in the Aftermath, 33, 36; Henkisestä demobilisaatiosta vrt. esim. Saksan osalta Diehl, Thanks of the Fatherland, 54–55.

127 ⁷⁷ Ville Kivimäki, ”Uusi Suomi. Sotasukupolvi ja sodanjälkeinen aika,” teoksessa *Rauhan rauha. Suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*, toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen (Tampere: Vastapaino, 2015), 312–313; Vastaavasta ilmiöstä talvisodan hengen kohdalla kts. Tepora, Kiihkeä historia, 93.

⁷⁸ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁷⁹ Poliisitukintapöytäkirja, 18.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

⁸⁰ Jukka Tarkka, *Hirvuisuus ja historian taito* (Helsinki: WSOY, 2009), 95.

⁸¹ Holmila & Mikkonen, Suomi sodan jälkeen, 139.

⁸² Kleemola, Suojeluskuntaperinnetyön organisaatiot, 63–64.

⁸³ Suojeluskuntien poikaosastojen nimi muutettiin jatkosodan alussa Sotilaspojiksi. Kuulustelupöytäkirjoissa käytetään kuitenkin vanhaa nimitystä. Poliisitukintapöytäkirja, 18.3.1945, KA

⁸⁴ Marko Paavilainen, ”Partioliike sotien jälkeen. Puolustuslaitoksen lastentarha vai rauhanjärjestö?” teoksessa *Tyhjän päältä toimintaan. Vapaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen historia ja tulevaisuus*, toim. Harri Kainulainen & Pertti Ruotsalainen. (Helsinki: Maanpuolustuskoulutusyhdistys, 2023), 168–171.

⁸⁵ Lääkintäsuojeluskunta päätti lakkautuksen yhteydessä luovuttaa omaisuutensa Suomalainen Lääkäriselitys Duodecimille. Roudasmaa, Helsingin suojeluskuntapiirin historia, 613; Poliisitukintapöytäkirja, 18.3.1945, KA.

⁸⁶ Poliisitukintapöytäkirja, 18.3.1945, KA.

⁸⁷ Poliisitukintapöytäkirja, 18.3.1945, KA.

⁸⁸ Poliisitukintapöytäkirja, 17.3.1945, KA.

⁸⁹ Sotilaspoikien liikuntakasvatuksesta kts. esim. Elja Puranen, *Poikasotilaista sotilaspoikiin* (Helsinki: Sotilaspoikien perinnehistoria 2001), 346–349, 363–364.

⁹⁰ Schulmuseum (toim.), *Kinder in Uniform Generationen im Gespräch über Kindheit und Jugend in zwei deutschen Diktaturen* (Leipzig: Passage Verlag, 2008), 46–57, 84.

⁹¹ Biess, Feelings in the Aftermath, 34.

⁹² Roudasmaa, Helsingin suojeluskuntapiirin historia, 592; Helsingin pommitusten historiasta tarkemmin Ville Jalovaara, *Helsinki 1944. Taistelu pääkaupungista* (Helsinki: SKS Kirjat, 2023).

⁹³ Antti J. Pesonen ”Helsingin sotilaspojat It-tykeillä,” teoksessa *Sotilaspojat kertovat. Helsingin ja ympäristön sotilaspoikakillan jäsenten muistelmia suojeluskuntapoikien ja sotilaspoikien toiminnasta silloin ja nyt*, toim. Jouko Kauranne, Kalevi Kauranne & Antti Lappalainen (Helsinki: Helsingin ja ympäristön sotilaspoikien perinnehistoria, 1995), 123.

⁹⁴ Antti Hautamäki & Peter Coleman, ”Explanation for low prevalence of PTSD among older Finnish war veterans. Social solidarity and continued significance given to wartime sufferings,” *Aging & Mental health* vol.5 (2001): 172–175; Irmeli Hännikäinen, *Sota ihmisessä – Totta, tarua ja unta* (Helsinki: Sotainvalidien Veljesliitto, 2015), 203.

⁹⁵ Antti Malinen & Tuomo Tamminen, *Jälleenrakentajien lapset. Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin* (Helsinki: Gaudeamus, 2017), 147.

⁹⁶ Poliisitukintapöytäkirja 18.3.1945, KA.

⁹⁷ Kimmo Rentola, *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945* (Helsinki: WSOY, 1994), 520.

⁹⁸ ”Aseveljien Liitto selvä poliittinen propagandajärjestö,” *SNS-lehti* 24.1.1945, 1.

⁹⁹ SAL:n tilalle pyrittiin vasemmiston piirissä tuomaan Entisten sotilaiden toverikuntia. ”Aseveljien Liitto selvä poliittinen propagandajärjestö,” *SNS-lehti* 24.1.1945, 1. Kts. myös Sulamaa, Veteraania ei jätetä, 13–15.

¹⁰⁰ *Kommunisti* -lehden murto oli osoittautunut tavanomaiseksi rikokseksi ilman poliittisia vaikuttimia. Tämän osalta Savonenkov tyytyi sisäministeriön asian toteavaan kirjeeseen. Muistiinpanoja keskustelusta kenraaliluutnantti Savonenkovin kanssa, 20.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

¹⁰¹ Kekkonen kirje Savonenkoville, 24.3.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

¹⁰² Samaa lakia oli sovellettu 1930-luvulla kommunistisen toiminnan vuoksi lakkautettuihin yhdistyksiin. Laki yhdistyksistä. Annettu Helsingissä, tammikuun 4 päivänä 1919; Väli rauhan sopimus toiselta puolen Sosialististen Neuvostotasavaltain liiton ja Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan sekä toiselta puolen Suomen välillä; Asetus valtioneuvoston oikeuttamisesta lakkauttamaan erinäiset yhteisöt. Annettu Helsingissä 23 päivänä syyskuuta 1944; Uola, Suomi sitoutuu lakkauttamaan, 117–118; Selén, Suojeluskuntien rahat, 98.

¹⁰³ Otsikoimaton, Sisäasiainministeriön salainen arkisto, He, Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

¹⁰⁴ Merkintä 23.3.1945. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa: 28.6.1944–24.4.1949, toim. Yrjö Blomstedt & Matti Klinge (Helsinki: WSOY, 1985), 126.

¹⁰⁵ Merkintä 18.3.1945. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa: 28.6.1944–24.4.1949, toim. Yrjö Blomstedt & Matti Klinge (Helsinki: WSOY 1985), 149.

¹⁰⁶ Vasiljev Kekkoselle 30.3.1945. Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

128 ¹⁰⁷ Valtioneuvoston yleinen istunto. Esittelylista, 5.4.1945, 3168 Yhdistykset. 13 Asiamapit, Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

¹⁰⁸ Valpon paneutumisesta asiaan kertoo sekin, että tutkinnassa pyrittiin selvittämään, mitä merkkejä kukin oli saanut. Tässä vaiheessa arkistot eivät kuitenkaan olleet käytettävissä. Ne on lisätty Valpon kansioon viimeistään huhtikuussa 1947. Valpon lisäkuulustelupkt, 2.4.1945, YD 1917/28.4.1947. 3168 Yhdistykset 13 Asiamapit Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

¹⁰⁹ Oiva M:n avoin kirje sisäministeri Hillilälle, 13.4.1945, Pidätettyjen kantelut ja valitukset. 13 Asiamapit. Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

¹¹⁰ Kari Selén, *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944* (Helsinki: WSOY, 2001), 145.

¹¹¹ Talvisodan jälkeen annettu uusi asetus määritteli järjestöä uudelleen koko kansan järjestöksi. Kari Selén, ”Suojeluskuntien Suomi?” teoksessa Raja Railona näkökulmia suojeluskuntiin, toim. Risto Alapuro (Porvoo: WSOY, 1998), 207, 214–215.

¹¹² Ilmoitus Koskee Oiva M:n puhuttelua, 14.4. 1945, KA.

¹¹³ Ilmoitus Koskee Oiva M:n puhuttelua, 14.4. 1945, KA.

¹¹⁴ Ilmoitus Koskee Oiva M:n puhuttelua, 14.4. 1945, KA.

¹¹⁵ Timo Auvinen, Antero Holmila & Niina Lehtimäki, ”Epävarma itsenäisyys. Julkinen keskustelu sodan päättyessä,” teoksessa *Raubaton rauha. Suomalaiset ja sodan päätyminen 1944–1950*, toim. Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen. (Tampere: Vastapaino, 2015), 224.

¹¹⁶ Ilmoitus Koskee Oiva M:n puhuttelua, 14.4. 1945, KA.

¹¹⁷ Biess, Feelings in the Aftermath, 40.

¹¹⁸ Hillilän kirje Savonenkoville, 9.4.1945, Sisäasiainministeriön salainen arkisto. He Liittoutuneiden valvontakomissiota koskevat asiakirjat ja suhteet Neuvostoliittoon (1944–1948), KA.

¹¹⁹ Valtioneuvoston yleinen istunto, Esittelylista, 12.4.1945, 3168 Yhdistykset 13 Asiamapit Valtiollisen poliisin II arkisto, KA.

¹²⁰ Suojeluskuntatalo oli siirtynyt Helsingin Kaupungin omistukseen vuonna 1938. Tuolloin oli voimaan jäänyt aiemmin tehty 10 vuotinen vuokrasopimus ruotsinkielisen suojeluskunnan kanssa. Vuokrasumma oli maksettu kokonaisuudessaan ennakkoon. Lisä-Poliisitukintapöytäkirja 6320, 9.4.1954, KA.

¹²¹ ”Munkkiniemen Kerho r.y:n vuosikokous,” *Uusi Suomi* 25.4.1945, 3.

¹²² ”Munkkiniemen entinen suojeluskuntatalo palanut,” *Uusi Suomi* 5.5.1945, 8.

¹²³ ”Munkkiniemen ent. sk-talo palanut!” *Vapaa Sana* 4.5.1945, 2.

¹²⁴ Liputus 3.5. oli koskenut valtioneuvoston päätöksellä julkisia rakennuksia. Yksityisiä kehoitettiin osallistumaan siihen. ”Yleinen liputus tänään,” *Helsingin Sanomat* 3.5.1945, 7; ”Tuhopolto Munkkiniemessä?” *Helsingin Sanomat* 5.5.1945, 3.

¹²⁵ ”Voiton lippu Berliinissä,” *SNS-lehti* 4.5.1945, 1.

¹²⁶ Biess, *Feelings in the Aftermath*, 38–39.

¹²⁷ Vrt. Rob Boddice, *Tunteiden historia* (Tampere: Vastapaino, 2022), 227.